

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS ÉSZAKI SZOMSZÉDAINKNÁL

GERŐ PÉTER

A szlovák könyvtárügy nagy változások előtt áll. Elfogadásra került a Szlovák Számítógépes Hálózat tervkonceptiója, amely szerint Szlovákiában 1991-től megvalósul az egyszeri feldolgozás és a több helyről tetszőleges időpontban történő visszakeresés elve. A terv szerint a számítógépes hálózatban a Matica Slovenska (Martin), az Egyetemi Könyvtár (Bratislava), a košicei és a Banská Bystrica-i Megyei Könyvtár, a trencsini Városi Könyvtár, valamint egyéb megyei könyvtárak vesznek részt. A hálózat évente 200 000 rekord feldolgozását tervezi: ebből 40 000 slavica, 65 000 bohémica, 25 000 helyi dokumentum, 20 000 külföldi folyóirat, 30 000 külföldi könyvismertetés, 50 000 000 rekordhoz pedig a külföldi adatbázisokból való hozzáférést biztosítanak.

A rendszer egyes elemeinek tervezett gépellátottsága:

Matica Slovenska (Martin)

ESZR 1027 1–2 Mbyte
800 Mbyte diszk
mágnesszalag-egység 6 db
nyomtató 2 db
terminál kb. 20 db
modemek
kiegészítő számítógép SMS0/50

adatrögzítéshez: SM50/50

4 db 5–29 Mbyte diszkek
mágnesszalag-egységek
terminál 18 db
nyomtató 8 db

Egyetemi Könyvtár (Bratislava)

SM 5/11 0,3–1 Mbyte
200 Mbyte diszk
mágnesszalag-egység 3–4 db
floppydiszk-meghajtó 2–4 db
mátrixnyomtató 6 db
sornyomtató 2 db
terminál 20 db

modemek
kiegészítő számítógép SM50/50
adatrögzítéshez, mint a Matica Slovenska

Megyei Könyvtár (Košice) – a berendezések azonosak a bratislavai Egyetemi Könyvtárnál felsoroltakkal.

Megyei Könyvtár (Banská Bystrica)

SM 52/11 256–512 Kbyte
 10–60 Mbyte diszk
 mágnesszalag-egység 2 db
 floppydiszk-meghajtó 2 db
 modemek
 kiegészítő számítógép SM50/50
 sornyomtató 1 db
 mátrixnyomtató 2 db
 terminálok 10 db
 adatrögzítéshez: SM50/50
 floppydiszk
 nyomtató 2 db

Megyei Könyvtár (Prešov) – a berendezések azonosak a Banská Bystrica-i Megyei Könyvtárnál felsoroltakkal.

Megyei Könyvtár (Trenčín)

SM 4–20 128–256 Kbyte
 10–20 Mbyte diszk
 mátrixnyomtató 2–3 db
 terminálok 5 db
 floppydiszk-meghajtó 1–2 db
 modem
 adatrögzítéshez: SM 50/50
 floppydiszk
 nyomtató

Egyéb megyei könyvtárak – SM 50/50
 floppydiszk-meghajtó
 terminálok
 nyomtatók

A műszaki eszközökön kívül szükség lesz a tervezési időszakban 34 fő státuszra.

A hálózat terve a jelenlegi számítógépesítési gyakorlatra és kísérletekre támaszkodik. A szlovák könyvtárügy történelmi és földrajzi okokból eredően erősen kettős központtal rendelkezik. Egyfelől a martini Matica Slovenska Könyvtára látja el a nemzeti könyvtári funkciókat, másfelől a bratislavai Egyetemi Könyvtár, mely az ország legrégebb hagyományokkal és legtöbb olvasóval, illetve a legnagyobb állománnyal rendelkező könyvtára. Ebből következően a számítógépes munkálatokkal is e két helyen jutottak a legelőbbre.

Matica Slovenska

A könyvtárgépesítés fő iránya – hasonlóan más országok nemzeti könyvtáraihoz – a nemzeti bibliográfia automatizálására irányul. A Szlovák Nemzeti Bibliográfiát

1976-ban kezdték el gépesíteni. Jelenleg a következő dokumentumtípusokat dolgozzák fel:¹

- könyvek²
- időszaki kiadványok
- térképek
- disszertációk³
- speciális dokumentumok⁴
- vállalati kiadványok
- grafikus kiadványok⁵
- kották
- hivatalos kiadványok⁶
- audiovizuális dokumentumok

A felsorolt dokumentumtípusokat monografikusan dolgozzák fel; ugyanakkor analitikusan kerülnek feldolgozásra az időszaki kiadványokban, illetve a gyűjteményes kötetekben megjelenő cikkek. Évente mintegy 3500–3600 kötet könyvet, 3100–3300 egység egyéb dokumentumot és 35 000–37 000 cikket dolgoznak fel.

A feldolgozás munkalapokra történik, amely a bibliográfiai leírás adataimein kívül az ETO-jelzetet, a dokumentumokat jellemző tárgyszavakat és dokumentum raktári jelzetét tartalmazza.

A könyvtár szervezeti felépítése olyan, hogy a dokumentumok a bekerüléstől kezdve folyamatos és egyszeri feldolgozáson esnek át, melynek a végén a dokumentum a raktárba, adatai pedig a munkalapokra és onnan lyukszalagon keresztül a számítógéphez kerülnek.

Az így létrejött Szlovák Nemzeti Bibliográfia Adatbázis alapján a könyvtár a könyvekről *havi* füzeteket és *éves* regisztert, az egyéb dokumentumokról *negyedévenként* összevont füzetet és évente dokumentumtípusonkénti kötetet készít.

Az analitikus feldolgozás eredményeként havonta mintegy 80 különböző profil szerint 340 megrendelő részére szelektív információszolgáltatást nyújtanak.

Ezen kívül évente rendszeresen speciális bibliográfiák készülnek, mint pl. a tankönyvek bibliográfiája, a bibliográfiák bibliográfiája, a könyvtártudományi bibliográfia, a társadalomtudományi bibliográfia, a műfordítások bibliográfiája és a slavica -bibliográfia.

Egyedi megkeresésre természetesen lehetőség van eseti kiadványok, tematikai keresések összeállítására is. Ilyenekre általában évi 5–8 alkalommal kerül sor.

A rendszer műszaki hátterét egy Hewlett–Packard típusú 256 Kbyte-os szószervezésű operatív táras központi egység, 4 db 2x2,5 Mbyte tárkapacitású HP 7900 típusú lemezegység, 3 db mágnesszalag-egység, 4 db katódsugaras megjelenítő a hozzátartozó tasztatúrával 1 db cserélhető margarétafejes HP-típusú és 1 db VT27000 típusú nyomtatóberendezés, valamint lyukszalag készítő és olvasó berendezés képezi. A kiadványok MONOPHOTO 400/7 típusú pneumatikus vezérlésű fényszedő segítségével készülnek.

A rendelkezésre álló (ma már elavultnak mondható) kis kapacitású és termelékenységtől elcsúszott számítóközpont nem teszi lehetővé a rekordok közvetlen elérését, így az adatbázis gyakorlatilag mágnesszalagokon található, ennek minden közismert hátrányával.

A mágnesszalagokon található állományt a MIPS szekvencionális fájlkezelő rendszer üzemelteti. Az egyes fájlok logikai blokkokból épülnek fel, melyek a blokk méretét, a tartalmazott rekordok számát és a rekordokat foglalják magukba.

Az egyes rekordok szerkezete:

rekord-hossz	rekordok közötti pointerek	keresési jellemzők	SORT zóna	SORT szám	kulcsismétlődési ismérv	mező szám	adat szám	adatelemek
--------------	----------------------------	--------------------	-----------	-----------	-------------------------	-----------	-----------	------------

A rekordok közötti pointerek jelenleg nincsenek kihasználva. Ezeket azért képzik, hogy a későbbiekben megfelelőbb hardver és szoftver háttér esetén lehetővé tegyék az indexelt, illetve láncolt fájlkezelést.

A keresés azonosítója lehetővé teszi, hogy egyszerre több profil szerinti keresés történjen.

A rendelkezésre álló szerény kapacitás szükségessé teszi az állományok keresésenkénti újrendezését. E célt szolgálják a SORT-zóna és a SORT-szám.

Az egyes adatok azonosításához, illetve visszakereshetőségéhez szükséges ismerni a mezők és az adatelemek számát, illetve a kulcsismétlődési ismérvet tartalmazó jellemzőket.

Az egyes adatok azonosításához, illetve visszakereshetőségéhez szükségesek a mezők és az adatelemek számát, illetve a kulcsismétlődési ismérvet tartalmazó jellemzők.

Az egyes adatelemeket 16 bites szavakból építik fel, melyek szerkezete rendkívül érdekes és egyedülálló. A szavak két legkisebb helyiértékű bitje határozza meg, hogy az adott szó az adatelem utolsó szava-e vagy sem. Ugyancsak ezek határozzák meg, hogy az utolsó szó egy vagy két karaktert tartalmaz-e. Így az egyes karakterek tárolására 7 bit áll rendelkezésre, melyek 128 karakter megkülönböztetését teszik lehetővé.

A könyvtár programozói az egyes programozási feladatokat ALGOL nyelven készítik.

Egyetemi Könyvtár

A könyvtár egyik fő feladata a Csehszlovák Központi Időszaki Kiadvány-Katalógus készítése. A katalógus állandóan lekérdezhető adatbázis, mely része a Csehszlovákiában elérhető online adatbázisok rendszerének. Így lehetőség nyílik arra, hogy a nagy külföldi adatbázisokban végzett keresések után a keresők megvizsgálják, hogy az őket érdeklő folyóiratok adott példánya az ország mely könyvtárában lelhető fel, hogy csak kivételes esetekben kerüljön sor devizás információs szolgáltatásoktól történő másolat megrendelésére. A szolgáltatás jelenleg ingyenes. A tervezett bére 1986-tól 600 KCS óránként.

Az online rendszer prágai központtal működik és jelenleg kb. 40 állomásról kérdezhető le. A rendszert a GOLEM programcsomag üzemelteti.

A Központi Időszaki Kiadványok Katalógusa mintegy 1700 bejelentő könyvtárral működik együtt. Nyilvántartják a bejelentő könyvtárak adatait, a külföldi folyóiratok bibliográfiai és lelőhelyi adatait, beszerzési módjukat.

Az online kereséseken kívül a rendszer évente jegyzékeket, illetve kiadványokat készít témánként, könyvtáranként, kiadónként, ISSN-számok szerinti nyelvi, országonkénti és beszerzési módok szerinti bontásban.

A könyvtár kísérletképpen saját katalógusát automatizálta. A kísérlet célja biztosítani az egyszeri feldolgozást, megkönnyíteni és meggyorsítani a katalógusok használatát és leegyszerűsíteni a katalóguscédulák készítésének munkáját. A rendelkezésre álló csekély hardver lehetőség⁷ csak a havi új beszerzések online katalógusát biztosítja. A későbbiekben beszerzendő komplettebb számítóközpont hivatott megoldani az eddig eredményesnek mondható teljesen automatizált katalógusok készítését.

Az egyes tételeket az adatbázisban 26 adatelem jellemzi. Ezeket egymástól a rekordokon belül terminátorok választják el. A terminátorok jelenléte akkor is kötelező, ha valamely adatelem hiányzik. Ennek oka a szekvenciális keresőrendszerben található. Az évente feldolgozott egységek száma megközelíti a 20 000-t.

A rendszer külön szolgálata, hogy folyamatosan tájékoztatja a Gyarapítási osztályt a rendelkezésére álló összegről, illetve a gyarapítási keret felhasználásáról.

JEGYZETEK

1. A felsorolt tipológia nem a szerző elképzelését tükrözi, hanem a Szlovákiában használatos.
2. A kategória magába foglalja a monográfiákat, cikkgyűjteményeket és sorozatokat is.
3. A magyar kandidátusi és nagy doktori fokozat megfelelőjének elérése érdekében készült disszertációk.
4. E csoportba tartoznak pl. a speciális kivitelű dokumentumok (Braille) a rendezvények kiadványai, kiállítási katalógusok, szórólapok, kötetlen fényképalbumok.
5. A tág fogalom a nyomdai úton nagy példányszámban előállított képzőművészeti alkotásokat foglalja magába. Ide tartoznak a plakátok, reprodukciók, művészi képeslapok, portrék, falinaptárak, didaktikus tájékoztató segédanyagok.
6. E kategóriába tartoznak a szabályzatok, rendeletek, törvények, normatív-műszaki előírások, szabványok, egészen a telefonkönyvekig.
7. 64 Kbyte kapacitású központi egység, 2 d mágnesszalag-egység, 5 db 7,25 Mbyte-os lemez egység, 2–2 db VT27000 és DZM nyomtató, 2 db katódsugaras megjelenítő az állományol lekérdezésére.